

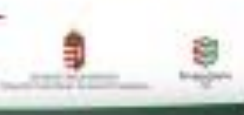
MAGYAR NÉPRAJZ
ÉS ANTROPOLÓGIA
INTÉZET

TUDOMÁNYTÖRTÉNETI KONFERENCIA

KOLOZSVÁR, 2022. OKTÓBER 6-7.
BBTE BTK – EME SZÉKHÁZ

TÁMOGATÓK

**Tudománytörténeti konferencia
absztraktfüzet**

**Kolozsvár
2022. október 6–7.**

Szervező intézmények:
Krizsa János Néprajzi Társaság
BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet
Erdélyi Múzeum-Egyesület
MTA KAB Néprajzi és Antropológiai Szakbizottság
Tagányi-kutatócsoport (NKFI FK 132220)

Berki Tímea

(óraadó tanár, BBTE BTK Magyar Irodalomtudományi Intézet)

Háziipar az 1885-ös országos kiállításon. Moldován Gergely és a torockói szoba

Moldován Gergely tíz évig, 1876 és 1886 között volt Torda-Aranyos vármegye királyi tanfelügyelője. Ennek az évtizednek az utolsó éveiben került sor arra az országos kiállításra, amelyen az ő indítványára berendeztek egy torockói szobát is. A csángó szoba a torockói mellett olyan régiók és kultúrák országos reprezentációját jelenti, amelyek nagy hírértékkel bírnak és egzotikumként jelenítődnek meg a helyi és az országos sajtóban. Előadásomban a háziipar és népi kultúra megjelenítését vizsgálom a kiállítás kontextusában, miközben Moldován oktatószervezői munkásságára is kitérek. Az 1868-as Eötvös-féle népoktatási törvény és alkalmazása, a lányok nevelésének kérdése, illetve a kézimunka tanítása közötti összefüggések lokális, aranyosvidéki vizsgálata olyan fogódzókat kínál Moldován munkásságához, amelyek néprajzi érdeklődésének kutatását gazdagíthatják.

Bognár Szabina

(tudományos főmunkatárs, BTK Néprajztudományi Intézet)

„...egész népi társadalomkutatásunk másként alakulhatott volna...” – Tagányi Károly (1858–1924) helye a magyar néprajztudományban

Tagányi Károly 1920 és 1924 között töltötte be a Magyar Néprajzi Társaság elnöki tisztségét. Személye és elnöki programja „a rokon tudományokkal” való szorosabb kapcsolatról tanúskodik. A történész Tagányi néprajz felé fordulása az 1890-es évek közepétől jól dokumentálható: az Árpád-kori társadalomról készült monográfiát írni, s ehhez gyűjtötte évtizedeken keresztül anyagait, jogszokásgyűjtő programjától is ehhez a kérdéskörhöz várt további adalékokat; a földközösségről szóló tanulmányába integrálta a korabeli európai néprajz eredményeit; Erdészeti oklevéltárában pedig az erdészeti etnográfiai kutatástól várt válaszokat a primitív erdőközösséggel kapcsolatos vitatott kérdésekre. Tagányi szerint a néprajz új forrásokat kínálhat a történetírás számára, ugyanakkor felhívta a figyelmet a levéltári dokumentumok néprajzi forrásértékére. Tagányi néprajz felé fordulása mindenekelőtt a külföldi szakirodalom módszeres feldolgozását jelentette. Olvasottsága alapozta meg, hogy a néprajztudományon belül olyan különböző kutatási irányokat jelölt ki, mint az erdészeti etnográfia, vagy később a jogi néprajz. Előadásomban számba veszem, hogy a korabeli európai tudományos áramlatok nyomán kimunkált Tagányi-féle kutatási programok miként hatottak, s hatnak ma is a magyar néprajztudományban. A kutatómunka a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított, FK 132220 számú támogatással valósult meg.

Bondea Vivien

(tudományos segédmunkatárs, BTK Zenetudományi Intézet – referens, Moldvai Csángómagyarok Szövetsége)

A moldvai magyar táncművészet „felfedezése” és népszerűvé válása

A rendszerváltás után Moldova a táncművészet turizmus egyik kiemelt célpontjává vált. Az amatőr gyűjtők, népzeneészek és néptáncosok utazásainak háttérben az archaikusnak tartott moldvai magyar kultúra iránti érdeklődés és egyfajta hagyomány-, nyelv- és identitásmentő szándék húzóerőként működött. A közvetlen kultúraközi kommunikáció az addig zárt közösségeknek a nyitás és az új megismerésének lehetőségét kínálta fel, illetve hagyományaik felértékelődése és

folklorizálódása miatt, hagyományőrző tevékenységek szervezésére ösztönözte őket. A nagyfokú néprajzi-folklorista érdeklődés a moldvai közösségek identitására, szociális és kulturális életre azóta is kihatással van, s lokális válaszokra készíti az érintetteket. Az előadás a moldvai magyarok, a magyarországi táncmozgalom és táncfolklorisztika kapcsolatának történeti, társadalmi és kulturális kereteit vizsgálja a 1990-es évektől napjainkig.

Csáji László Koppány

(néprajzkutató, író, szociálintropológus, az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet igazgatója)

Etnicitás és nacionalizmus. Két fogalom ellentmondásos viszonya a magyar néprajz példáján

Az etnicitás újszerű elméleti kérdéseit felvető szociálintropológia után a szociológia, történettudomány, szociálpszichológia, később pedig a régészet is újra kívánta értelmezni saját fogalomhasználatát. A magyar néprajztudományban ez a fogalmi tisztázódás lassan indult meg, és máig sem eredményezett megfelelő definíciókat. Az *etnicitás* és a már korábban is gyakran használt *nemzet*, *etnikai kisebbség*, *etnikai csoport* stb. fogalmainak egymáshoz fűződő viszonya, elhatárolásuk szempontrendszer korántsem kézenfekvő, a néprajzi munkákban gyakran összekeverednek. Ezért szükségesnek látom, hogy felhívjam a figyelmet néhány iránymutató munkára, felhozzak néhány szemléletes pozitív és negatív példát, hogy rávilágítsak az ellentétes állításokra, és ezek fényében kifejtsem saját álláspontomat is.

Deák Ferenc Loránd

(tanár, Kézdivásárhely)

Avantgárd és hagyomány feszültsége Deák M. Ria és Deák Barna művészpárra képzőművészetében

A Deák-párra a marosvásárhelyi Művészeti Líceum növendékeként készült képzőművészek, a hatvanas években sikertelen felvételi után kirakatrendező és tervező szakon végezve a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház jelmez és díszlettervezőiként egy alternatívabb művészeti életutat járnak végig. Nyugdíjasként vidéki gazdálkodó életformába vonultak vissza. Számukra az alkotás és gazdálkodás kiegészíti egymást.

Az anyaggal kísérletező alkotói attitűdjük nem öncélú avantgárd tevékenység, mert gyakori a társadalmi kontextusokra való reflektálás. Ezért is gondolom, hogy egy néprajzi konferencián a képzőművészeti életben betöltött szerepük érdekes lehet. Műveikben közösségi léttapasztalatok archetípusok formájában jelennek meg.

Deák Barna (1943) nagy méretű tablói korunk politikai színjátékai nyerne bemutatást. A drámákhoz hasonlóan az aktuális jelen sorsfordító alaphelyzetei hangsúlyozódnak ki az állatok allegorikus képsoraiban. A nagy méretű képek felhívó ereje erőteljes jelzés arra, hogy egy társadalmi sorsdráma megállíthatatlan folyamata tervszerű ütemben halad előre. A változás degradálás, az előlépő új szerepkörök párfegyelembe tömörülnek, a nagyságot felaprózzák, sorba állítanak és ledarálnak. Deák Barna az orwelli Állatfarm disztópiájához hasonló képregényeket teremt. Művészetében eddig is a tiszta ösztön élettere hangsúlyos szerepet kapott, amely a rajzos felületek célratörő vonalaiból léptek elő. Nála a moralitás komorságának játszótársa a humor.

Kutyái politikai sakkjátszmák hordozóiként pártkatona szerepet vállalnak, a korábbi vesztes és nyertes szerepből a megdicsőülés útjára lépnek. Kakasai forradalmárok, akik felfokozott dinamikával igénylik a létezést. Nagyméretű rákja és kígyózó lényei veszélyforrások, hiszen a kiszámíthatatlanságukban rejtőzik erejük. Érezzük, hogy lényei életünk többszinten zajló harcait jelenítik meg. Társadalomkritikai nézőpontból születnek a művek, figyelmeztető erővel analizálja korunk értékválságba torkolló jelenségeit.

Deák M. Ria (1944) képein anyagok találkozásával és elrendezésével sajátos univerzumokat hoz létre. A természet organikus, mindig változni képes erejét jeleníti meg. Az egymáshoz társuló anyagok domború felületei kilépnek a síkból. Színei és formái az őselemeket idézik fel. A földtakaró meleg színeinek áramlatai domború körívekben, simogató foltokban lélegzik, majd a tűz dinamikus pattogó szikráiban parázslik fel, és a vízesés omló zuhatagban merül alá. Talált anyagok az alkotó rendezőelvében az univerzumból beszélnek. Ebben a világban semmi sincs hiába, hanem egy nagy körforgás része. A foltokból cérnaszálak köldökzsinórként nyúlnak ki. Így a teremtett mikrokozmosz a végtelenbe kapaszkodik. Textiljei nézése közben egy folyton változó természet meditációjába lépünk be, amely a jelen pillanatában a beteljesedés tetőpontján van. Az egymástól eltérő minőségű anyagokkal dinamikus feszültséget teremt, amelyet a fény útja még tovább lendít, és ha a közeli nézőponttól eltávolodva lemondunk a részletekről egyre festőbb élményt kapunk.

Eitler Ágnes

(egyetemi tanársegéd, ELTE BTK Néprajzi Intézet – tudományos segédmunkatárs, BTK Néprajztudományi Intézet)

Egyéniségek és intézmények, motivációs- és hátráltató tényezők a népi kultúra színpadra állítása mögött. Esettanulmány a Nyárad mentéről

A helyi kultúra egyes elemei a népi kultúra felfedezésétől kezdve a külső nézőpont felismerésével és elsajátításával a lokális társadalmak számára többletjelentéssel telítődhetnek. Előadásomban a szimbolikus kiemelés folyamatát mutatom be, elsődlegesen a színpadra vitel mögött kezdeményezőként, irányítóként feltűnő-, illetve a mozgásba hozott helyi szereplők motivációit keresve. A vizsgálat esettanulmány keretei között történik: az elemzés alapját Nyárad menti Szentgericén folytatott terepmunka tapasztalatai adják. Szentgericén az 1930-as évek végétől történtek kísérletek a helyi kultúra látványos kiemelésére, de a helyi kánon a „kis magyar világ” idejébe utalja-, ezzel együtt a magyarországi Gyöngyösbokréta mozgalomhoz csatlakozó helyi csoport megalakításához köti a színpadi produkció geneziséét. A szentgericei üveges tánra irányuló figyelem fokozódása-, illetve annak hiánya szerint konjunktúrális, illetve csendes időszakokat lehet azonosítani a helyi szervezőtevékenység történetében. Az egyes felfutó időszakokban – egészen jelenünkig – tudatos brand-építő törekvésekkel találkozunk, melyek a helyi jelleg megfogalmazásra tett kísérletek.

A múlt és jelen időszakjának együttes vizsgálatával a következő kérdésekre keresek válaszokat: 1. Milyen helyzetből szólalnak meg azok, akik kezdeményező szerepben lépnek fel a színpadra vitelben és ezzel együtt a helyi brand építésében? A színpadi produkció szervezése mellett – mely a látványos megjelenés, egyfajta ön-reprezentáció terepe is – vagy ezen túl, mi a szerepük a helyi társadalom működésében? 2. A népi kultúra színpadra vitelét ösztönző országos, regionális – jelenünkre gondolva akár globális – hullámok, nagy történetek fordulatain túl mely

helyi tényezők (voltak) azok, amelyek hatására a közösségi önkifejezés ezen módja érvényességet nyert bizonyos időszakokban? Miként rezonál a brandépítés a lokális társadalom mindennapi életével, problémáival? 3. Hol volt/van a néprajztudománynak mint látásmódnak, és az általa közvetített értékrendszernek a szerepe a folyamatban? Mikor és hogyan lép be a játékba a néprajzkutató?

Fábián Gabriella – Frauhammer Krisztina

(néprajzkutató, Szováta – tudományos munkatárs, SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék)

Székely László nyomán végzett recens csíki néprajzi gyűjtések

Előadásunkban egy megközelítőleg 80 éve elvégzett terepkutatás megismétlésének tapasztalatait szeretnénk bemutatni. Székely László (1912–1982) katolikus pap, tanár az 1930-as, 1940-es években papi feladatai okán több csíki településen (Csíkszentdomokos, Csíkcsatószeg, Csíkszereda, Csíkkarcfalva) is állomásozott. Pályája elejétől érdeklődéssel figyelte és gyűjtötte szolgálati helyein a népi kultúra értékeit, elsősorban a népszokásokat, a szokásköltészet szövegeit és a vallásos népelet sajátosságait. Gyűjtőmunkáját ekkor tanítványai is segítették, akik a csíkszeredai gimnázium hitbuzgalmi társulatának, a Mária Kongregáció néprajzi szakosztályának keretében fejtették ki tevékenységüket 1948-ban a papi pálya elhagyása mellett döntött, így a továbbiakban nyugdíjba vonulásáig (1973) földrajz tanárként dolgozott Temesváron. Utána újra elkezdett foglalkozni csíki gyűjtőterületével, terepkutatásait ekkor levelezés útján igyekezett kiegészíteni, többnyire csíki egyházközségekben szolgáló római katolikus papok közreműködésével.

A terepkutatások eredményeit Székely László módszeresen, tematikus kötetekbe rendezve feldolgozta, ám az anyagok egy jelentős része kéziratban maradt. Jelen előadásban *Az áldásos esztendő* című kézirat kapcsán szeretnénk bemutatni azt a több éve zajló terepkutatást, amelyet az SZTE Néprajzi Tanszékének a hallgatóival végzünk. Célunk az, hogy újra felkeressük azokat a településeket, ahol egykor Székely László gyűjtött és feltérképezzük egykori adatainak meglétét, illetve változásait a 21. században. Előadásunkban Székely László egykori munkamódszerét, valamint saját, 80 évvel későbbi gyűjtéseink tapasztalatait szeretnénk bemutatni.

Felföldi László

(nyugalmazott tudományos főmunkatárs, BTK Zenetudományi Intézet)

Karsai Zsigmond az élethosszig tartó "életrajzíró"

Karsai Zsigmond a magyar népzenei és néptánc kutatás egyik legalaposabban dokumentált informátora. 1941-ben 21 évesen került át az Alsó-Fehér megyei kis faluból, Lőrincrévéről (Leorint) Magyarországra, ahol festőművészként és népművelőként is a Maros-Küküllő közeli néphagyomány táncos, zenés és népköltészeti elemeinek elmélyült ismerője és gyakorlója maradt. Mint Karsai Zsigmond írásos visszaemlékezéseinek kiadásra való előkészítője, szeretném megmutatni, hogy Karsai táncolása, éneklése, népköltési emlékei (csujogatások, igaztörténetek) egyenrangú megjelenései az írásos visszaemlékezéseknek, amelyeket 20-as éveitől egész élete során, 90 éves koráig írt. Az ővé egy komplex (kinetikus, zenei, szöveges)

emlékanyag, amely az életrajzi visszaemlékezés, az oktatás és az előadói gyakorlat révén kap magyarázatot és összefoglaló keretet. Ebben az értelemben Karsai Zsigmond nem csak „homo narrans”, hanem egyformán jól éneklő, táncoló, „szövegalkotó” egyéniség, aki ezekre a kreatív tevékenységeire képes szóban (mesélve) és írásban (önéletrajz formájában) is reflektálni.

A közel 200 oldalas, fotókkal, rajzokkal gazdagon illusztrált írást igyekeztem a Keszeg Vilmos, Mohay Tamás és mások által képviselt gondolati körben – az individuális életpályák és az autobiografikus történetek vizsgálati keretében értelmezni, hangsúlyozva az emlékképzés komplexitását Karsai gyakorlatában. Az előadás rövid összefoglalást ad a kutatás eddigi állapotáról és perspektívájáról.

Gulyás Judit

(tudományos főmunkatárs, BTK Néprajztudományi Intézet)

Gyerekirodalomtól a szájhagyományig: a 19. sz. végi sajtó és a nagyszalontai Folklore Fellows-mesegyűjtés összefüggései. Esettanulmány az Okos Zsófi/Térdszili Katica novellamese-típus kapcsán

Az előadás azt kívánja bemutatni, hogy egy a 19. század végi sajtóban közölt s eddig figyelmen kívül hagyott meseszöveg miként alakított át egy a korabeli polgári társadalom számára tabusértő (sorozatos nemű erőszak, testvérféltékenység, házasságon belüli erőszak, gyilkossági kísérlet) tematikus elemekből álló mesetípust a gyerekek számára alkalmas olvasmánnyá, s hogy e sajtóközlés nyomán pár évtized múlva hogyan folklorizálódott ez a "delfinizált" változat annak köszönhetően, hogy előbb bekerült a nemzeti költő néphagyományhoz való viszonyának forrásvidékét dokumentálni kívánó nagyszalontai népköltési gyűjteménybe, majd pedig ennek nyomán az olvasókönyvekbe és a magyar népmesét reprezentálni kívánó népszerű antológiákba.

Homoki-Nagy Mária

(jogtörténész, tanszékvezető egyetemi tanár, SZTE ÁJK Magyar Jogtörténeti Tanszék)

Az „Egyezségek könyvének” jelentősége a jogszokás kutatásban

Az előadás keretei között a Dél-Alföld mezővárosaiban fennmaradt egyezségek könyveit, illetve az egyezségek gyűjteményeit kívánom elemezni. A 18-19. században keletkezett egyezségek gyűjteményei elsősorban abból a célból születtek, hogy ellenőrizni lehessen, hogy a földesurak tulajdonát képező úrbéri telkek – legyen az szállásföld, belső telkek házzal vagy szőlő – ténylegesen kinek a birtokában van, kitől lehet a föld használata után járó szolgáltatásokat követelni. A jobbágy-parasztság ezt a kötelezettséget arra is használta, hogy a mindennapi életben kötött egyezéseket, megállapodásokat is az egyes mezővárosok tanácsának jegyzőkönyvébe rögzítse, egyben hitelesítse. Ezek a megállapodások alkalmat adnak arra, hogy egy adott mezőváros családjogi szokásait, az árvák ellátására kialakult gyakorlatot, a hozomány tárgyait, az esetleges móríng összegét, az öröklési szokásokat, az idős, beteg emberek ellátására kialakult szabályokat is vizsgálat tárgyává tegyünk. A jogtörténész a 21. században a levéltárban fellelhető olyan forrástípust tud elemezni – a végrendeleteken kívül – , amely nemcsak a jobbágy-parasztság körében élő jogszokásokat, szokásjogok érvényesülését tükrözi, hanem az etnográfia számára is új adatokkal tud szolgálni.

Horváth József

(történész, könyvtáros, igazgatóhelyettes, Dr. Kovács Pál Könyvtár és Közösségi Tér, Győr)

A 18. századi temetési költség-elszámolások történeti-néprajzi forrásértékéről

A kora újkori temetkezési szokások kutatói már régebben felfigyeltek a végrendeletek ez irányú adataira. A testamentumok készítői gyakran rendelkeztek arról, hol kívánnak nyugodni, hol és hány szentmisét mutassanak be lelkük üdvéért, vagy hogy hol és hányszor harangozzanak temetésük alkalmával. A temetkezéssel kapcsolatos egyéb kérdésekről viszont nem vagy csak nagyon ritkán szólnak a végakaratok. Ezért tartom fontosnak a temetési költségekről készült elszámolások alaposabb vizsgálatát; jelen előadásomban főként a 18. századi kisalföldi, ilyen jellegű dokumentumok forrásértékéről szeretnék szólni.

A legkorábbi, Káptalan-Nyúlón 1649-ben készült elszámolás rövid ismertetése után a 18. századból fennmaradtakra helyezve a hangsúlyt, igyekszem számba venni, mely részletkérdésekről nyerhetünk újabb adatokat. Többek között megtudhatjuk, mennyibe került a koporsó – vagy éppen az elkészítéséhez szükséges deszka, illetve szeg –, mennyit kapott a pap, illetve a „mester” az elkísérésért – és hogy az előbbi prédikált-e, az utóbbi részt vett-e a virrasztáson is –, mibe került a virrasztáson, illetve a torban jelen lévők étellel-itallal való ellátása, mennyit fizettek a harangozónak, a sírásónak, az öltöztető asszonynak. Többször kiderül az is, hogy mit tettek a halott lábára, mekkora értékben vásároltak viaszgyertyát, illetve szövétneket, mennyit fizettek a Szent Mihály-lova használatáért, milyen céhek kísérték el utolsó útján a halottat, illetve mely kongregációktól „hozattak ki a könyvek”.

Mivel forrásaink között egyaránt található városi, illetve falusi ugyanúgy, miként kisnemes, polgár vagy jobbágy temetésének költségeiről készült elszámolás, a különbségek is jól érzékelhetők; láthatjuk továbbá azt is, hogy a 18. század végére hogyan válnak „beszédeesebbé” forrásaink, a részletesebb elszámolásoknak, valamint az újabb típusú kiadások megjelenésének köszönhetően. A kutatómunka a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított, FK 132220 számú támogatással valósult meg.

Horváth Kinga

(doktorandusz, ELTE BTK Néprajzi Intézet)

„Majd elővettem a kéziratos gyűjteményemet...” – Egy önkéntes gyűjtő, Tilesch Nándor élete és pályája.

Az előadásomban Tilesch Nándor (1894-1967) életútját és gyűjtési útjait szeretném bemutatni. Az első világháború során kezdett gyűjteni – *A világháború költészete* című, nyolckötetes munkája 1929 óta a Hadtörténeti Múzeumban található – Erdélyben, majd a háború után Veszprémben költözve folytatta. Rendszeres résztvevője volt az Országos Néprajzi Gyűjtőpályázatoknak, változatos témákkal – mondák, amerikai népdalok, Petőfi halálának körülményei, gyermekjátékok, Balatonnal kapcsolatos hiedelmek – változó eredménnyel. Szövegeit hiányos adatokkal látta el, kontextussal szinte alig. Módszertanáról szinte alig tudunk valamit, a pályázatokhoz mellékelt levelekben többször utal Tilesch egy nagy gyűjteményre. Az előadásom olyan kérdésekre keres választ, mint hogyan végzett gyűjtést, kikkel állt kapcsolatban és hogyan lehet felhasználni az eredményeit.

Imre Lídia

A népi motívumok hatása és megjelenési formái Kedei Zoltán festőművész alkotásaiban

Kedei Zoltán sejtjeiben hordozza a szülőfalu, Rava örökségét, annak ellenére, hogy a gondtalan és szép gyermekévek után, a falu méltatlanul „válík el” szülöttjétől, az alig 20 éves ifjú tanítótól. Ezért a továbbiakban különösen alakul Kedei viszonya szülőfalujával. Az államszocializmus hatalmi intézkedéseinek végrehajtói könyörtelenül teljesítik a parancsot, a családnak mindössze pár óra leforgása alatt el kell hagynia a házat, javaikat, minden vagyonukat hátrahagyva, szekérre ülnek és az éjszaka leple alatt a teljes bizonytalanságba indulnak el. A „bűnük” pedig nem más mint az osztályellenség bélyege, mert több hektáros, példamutató földművelő, gazdálkodó család voltak. Egy ideig nem is látja viszont a szülőfalut, és amikor újból ellátogat a múlt emlékeivel szembesül lépten, nyomon, ez ki nem mondott belső fájdalmat okoz, próbája palástolni, de alkotói korszakainak főként első két szakaszában majdnem minden munkáján lenyomatot képez. Kifejezésre juttatja egyik önvallomásában ezt a belső fájdalmat amikor az őt kérdezőknek, hogy miért annyi szomorúság, miért annyi dráma a megfestett vásznakon azt feleli: „Ilyen volt az életem. A szomorú, drámai hatást az is fokozza, hogy festés közben Ravára gondolok.” Alkotásain gyakran megjelenő motívumok a következők: kereszt, kendős asszonyok, a munkába megfáradt férfiak, jellegzetes falusi épületek, természeti táj, madár, kopjafa. Számos pasztell- és tusrajzot készített alkotótáborokban való részvétel idején melyek témái többnyire falukép, emberi jellemek ábrázolása, foglalkozások megörökítése. A továbbiakban ezen alkotásokat próbálom bemutatni, valamint a mögöttük lévő érzéseket, lelki folyamatokat megfejteni.

Kedei Zoltán, amellett, hogy egy Maros megyei falu szülötte, székelykeresztúri gimnáziumi-majd középiskolai évei alatt is folyamatosan kapcsolatban kerül a népi étellel, néprajzzal. Maradandó élménnyé válik dr. Molnár István, székelykeresztúri múzeumalapító felhívása, mely szerint a gimnázium diákjai aktívan vegyenek részt a leendő múzeumi anyag gyűjtésében. „A székelykeresztúri Br. Orbán Balázs Gimnázium és annak bentlakása vált hű otthonommá nyolc éven át, minden előnyével és hátrányával. Szellemi feltöltődésemet az iskolának és tanárainak köszönhetem. Hosszú lenne felsorolnom tanárainnak nevét, akikre szeretettel gondolok vissza. Szeretettel őrzöm például dr. Molnár István emlékét, aki (mivel korán elveszítette édesapját), szintúgy Ravában nevelkedett, a nagyszüleinél. Nagypapa, az egyházközség unitárius lelkésze, földrajz szakos tanár, létesítette a mai keresztúri múzeumot. Mi, diákok nagyban hozzájárultunk az anyag gyűjtéséhez. Hétfélig feladatunkká vált a gyűjtőmunka. Kulturális műsorokkal tettük színessé a falvakban töltött órákat, este a deszkákon roptuk a székely táncot, házaknál aludtunk és ettünk, reggel indultunk a gyűjtésre. Ennek népművészeti hozadéka is lerakódhatott bennem.” –emlékezik vissza Kedei Zoltán. Egész életét és munkásságát végigkísérte a falu, a szülői házból hozott unitárius értékrend, annak ellenére, hogy ő is úgy érezte Marosvásárhely, ahol csaknem hét évtizedet élt, befogadta, otthonra lelt benne.

Jancsó Katalin

(doktorandusz, BBTE Történelem és Filozófia Kar)

Alultápláltsági adatok a bálványosváraival falukutatás (1941–1943) jegyzetanyagában

Az 1936-ban végzett bálványosváraival falukutatást végző erdélyi főiskolai hallgatók célja a társadalmi valóság szociológiai megismerése volt. Az azóta eltelt idő alatt bár többen is elemezték a mozgalom történetét, a begyűjtött anyagról az eredetileg tervezett falumonográfia nem készült el. Az egykori cédulafeljegyzéseknek egy része elkallódott, vagy ismeretlen helyen lappang és csak a Marosi Barna hagyatéka vallásosságot érintő céduláit dolgozták fel eddig. A több mint 2500 cédulát tartalmazó Imreh István hagyatéka mezőgazdasági és táplálkozási adataiból a jelen kutatás a táplálkozási részt elemzi, ugyanakkor az így nyert adatokat összeveti a korszakban megjelent, azonos témakörbe tartozó, más erdélyi településekről szóló sajtóanyag adataival.

Keresztény Csenge

(MA hallgató, SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék)

Egy 20. századi néptáncgyűjtés forrásai: Martin György 1969-es erdélyi gyűjtőútjának feltárási lehetőségei

1969 januárja és júliusa között a Magyar és a Román Tudományos Akadémia kutatói közös terepmunkán vettek részt Erdély vegyes lakosságú területein: a Mezőségen, Kalotaszegen, a Maros-Küküllő vidékén, a Marosszéken, a Szilágyságban, valamint Moldvában. A gyűjtés során 6–7.000 méter filmen rögzítettek magyar, román és cigány néptáncokat, majdnem 20 órányi hangszeres tánckísérő népzeneét vettek fel és mintegy 1.500 db fénykép készült.

A gyűjtéshez kapcsolódó források feltárásával elsősorban a gyűjtés kontextusát szeretném láthatóvá tenni, azért, hogy mind a kutatás, mind pedig a gyakorló táncos és zenész oldal újra tudja értékelni mindezeket a felvételeket, és a megfelelő forráskritikai szempontokat szem előtt tartva használja fel őket újra.

Keszeg Vilmos

(egyetemi tanár, BBTE BTK Magyar Néprajz és Antropológia Intézet)

Adatok az 1940 utáni romániai néprajzoktatás és -kutatás történetéhez

A rendelkezésre álló adatok alapján az előadás rendre a következő kérdéseket veti: kik végezték Romániában a néprajzi kutatásokat, 1989 előtt és után? Hogyan viszonyultak az intézmények a népi kultúrához és a népi kultúra kutatásához? Milyen volt a néprajzi irodalom fogadtatása az erdélyi társadalomban?

Lingvaj Julianna

(doktorandusz, BBTE BTK Magyar Néprajz és Antropológia Intézet)

A Máramaros hetilap mint a régió néprajza kutatásának forrásdokumentuma: elméleti-módszertani megfontolások, lehetőségek és kihívások

A koraujkori prédikációk és levelek némelyikétől a későbbi statisztikai monográfiáig műfajilag és célközönségüket tekintve is igen széles a skálája azoknak a sem nem népnek, sem pedig néprajziaknak nem nevezhető szövegeknek, amelyeknek néprajzi forrásként való használata és használhatósága nem okoz különösebb megbotránkozást szakmai körökben. Nem véletlen ez, hiszen a társadalmi világról, a népi kultúrákról szóló diskurzusok kialakulásában,

megszilárdulásában és terjedésében a néprajztudomány mellett (annak kialakulása előtt, alatt és megszilárdulását követően is) fontos szerep jutott sok más médiumnak, többek között a szépirodalomnak, a színháznak, az enciklopédiáknak, tudománynépszerűsítő kiadványoknak, az újságoknak, az illusztrált lapoknak, stb.

Visszatekintve a tudományterület alakulására feltűnik, hogy miközben az sokféle más forrástípus bevonását üdvözölte, a napi- és hetilapokban közöltekre fenntartásokkal tekintett, és tekint a mai napig. Az utóbbi évek interdiszciplináris kutatásai, a kialakuló új diszciplínák és tudásszociológiai szempontok fényében gyümölcsözőnek tűnik ennek a viszonyoknak, a sajtó és a néprajz kapcsolatának (módszertani szempontú) újragondolása, áttekintése. Előadásomban arra kérdezek rá, hogy hogyan van jelen a nép és a népi kultúra a Máramaros regionális hetilapban, különös tekintettel az 1865–1874 időszakra. A zurnalisztika hogyan minősítette a népi életformát és mentalitást, a népi kultúrának mely elemeire reagált? A kutatási tapasztalatok és az áttekintett szakirodalom alapján végül arra keresem a választ, hogy milyen újabb kérdések merülnek fel, ha az elmúlt közel két évszázad sajtós anyagát (annak egy részét) néprajzi kutatások forrásdokumentumaiként kezeljük.

Lipták Dániel

(tudományos segédmunkatárs, BTK Zenetudományi Intézet)

Dincsér Oszkár és a két háború közötti magyar népzene kutató műhely szemlélete

Dincsér Oszkár (1911--1977) nevét ma leginkább a *Két csiki hangszer – Mozsika és gardon* (1943) című, a magyar népzene kutatás történetében egyedülálló hangszeregyüttes-monográfia szerzőjeként ismerhetjük. 1937 és 1944 között a Néprajzi Múzeum zenei gyűjteményének munkatársa volt Lajtha László mellett, de mivel 1945-től haláláig Svájcban élt és ott a kutatói pályát elhagyta, eredményei nagyrészt szétszórt, hiányosan adatolt töredékekben maradtak ránk. Előadásomban a 2019-ben előkerült személyes hagyaték, valamint levéltári források alapján vázolom fel Dincsér képzettségét, kapcsolatrendszerét és elméleti-módszertani látókörét. Ezzel a két világháború közötti magyar népzene kutató műhely megvalósult eredményeinek és elveszett lehetőségeinek értékeléséhez kívánok hozzájárulni.

Nagy Janka Teodóra

(jogtörténész, néprajzkutató, tanszékvezető egyetemi tanár, PTE KPVK)

A falusi földközösségek kutatása a jogi néprajz és jogszokáskutatás új eredményei tükrében

Az előadás a tradicionális népi önkormányzatok egyik legarchaikusabb formája, a föld- és faluközösségek kutatástörténetét vizsgálja a jogi néprajz és a jogszokáskutatás új eredményei tükrében.

Tagányi Károly kutatási eredményei, módszertana és a kiegészült levéltári források jogtörténeti, történeti és néprajzi adatai alapján kísérletet tesz a kutatási téma nemzetközi kontextusban történő értelmezésére. A kutatómunka a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított, FK 132220 számú támogatással valósult meg.

Nagy Zsolt

(tudományos segédmunkatárs, BTK Néprajztudományi Intézet – doktorandusz, BBTE BTK Néprajz és Antropológia Intézet)

A 20. század elején körvonalazódott legfontosabb taxonközpontú vizsgálatok etnobotanikai vonatkozásai

Az előadásban módszeresen bemutatásra kerülnek azok a tematikus dísznövény-monográfiák, -nagytanulmányok és cikkek, melyek egy-egy dísznövényfaj vizsgálatára koncentráltak a 20–21. században. Bátky Zsigmond ún. „emberföldrajzi-néprajzi” kezdeményezésétől Gunda Béla antropológiai megközelítésben írott cikkeiig, vagy épp a Magyarország kultúrflórája sorozatig és az újvilági növények monografikus néprajzi feldolgozásáig igen gazdag a téma taxonközpontú megközelítése. Az előadás az előző évek előadásait (A magyar népi dísznövénykultúra kutatásának története; Néprajzi kutatásterületek, határterületek és társtudományok hozzájárulása a magyar népi dísznövénykultúra megismeréséhez) kívánja tovább árnyalni, újabb adatokkal kiegészíteni.

Olosz Katalin

(nyugalmazott főkutató, Román Akadémia marosvásárhelyi Társadalomtudományi Kutatóközpont)

Népköltési/néprajzi adatok Szabó Sámuel (1829–1905) újonnan előkerült irathagyatékában

2021 novemberéig úgy tudta a szakma, és úgy tudták a leszármazottak is, hogy Szabó Sámuel (1829–1905) irathagyatéka a második világháború folyamán, illetve a háborút követő zavaros években megsemmisült. Nagy meglepetésre 2021 novemberében, egy rozzant gazdasági épület bontása folytán előkerült Szabó Sámuel iratainak, levelezésének és tanítványai népköltési gyűjtéseinek egy része: benne olyan adatokkal, melyekről eddig még csak utalások révén sem volt tudomása a kutatásnak. A marosvásárhelyi diákok gyűjtőmozgalmához köthető az az öt gyűjtemény, melyek 52 gyermekjáték leírását tartalmazzák 1865-66-ból. A vásárhelyi diákok kezdeményezését egy szűk évtized múlva Szabó Sámuelnek néhány kolozsvári tanítványa folytatta: az 1873 és 1875 közötti két tanévben két-két diák vállalkozott gyermekjátékok gyűjtésére. Ennek eredménye további 26 játékleírás.

A konferencián az eddig ismeretlenségben lappangó játékleírásokat szándékozom bemutatni.

Pál Emese

(doktorandusz, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet)

Hargita megyei hagyományőrző huszáregyesületi mozgalmak története

Előadásom során a Hargita megyei huszáregyesületek alakulás- és működéstörténetét szeretném bemutatni. Ezen hagyományőrző mozgalmak többsége a rendszerváltást követő években jött létre. Vázolni fogom a huszáregyesületek kezdeti célkitűzései mellett a jelenlegi működési alapelveiket és az egyesületek éves tevékenységét is. Az előadásom arra is rávilágít, hogy jelenleg hány személy vallja magát huszárnak Hargita megyében és hány aktív huszáregyesület működik napjainkban.

Perger Gyula

(igazgató, Győri Egyházmegyei Gyűjteményi Központ)

„...úgy érzem, hogy tudományszakunkban módszertani forradalmat jelentene a munkád, ha egyáltalán mód nyílnék a megjelenésre.” Hetény János pályaképe levelezésének tükrében

„Életének 84., papságának 59. évében, 2013. november 1-jén, hosszan tartó súlyos betegség után, a szentségekkel megerősítve a győri kórházban elhunyt Hetény János, a Soproni Társaskáptalan prépost-kanonokja, nyugalmazott plébános” – szövegezte Hetény János gyászjelentése. A Magyar Kurír Hetény életrajzának csupán egyházi vonatkozásait emelte ki: „Hetény János 1930. február 4-én született Sopronban. Győrött szentelték pappá, 1955. augusztus 21-én. Felszentelése után folytatta teológiai tanulmányait. 1956-1957-ig segédlelkész volt a soproni városplebánián. 1957-ben teológiai doktori fokozatot szerzett. 1957-től 1969-ig püspöki levéltáros volt, közben szentszéki jegyzői feladatokat látott el 1961 és 1969 között. 1967-től zsinati vizsgáztató volt. Lelkész, majd nyugalomba vonulásáig plébános volt a soproni Szent Margit-plébánián, 1969-től 2000-ig. 1974-től szentszéki bíróként dolgozott a püspöki bíróságon. A soproni Társaskáptalan éneklőkanonokja volt 1990 és 1997 között. 1992-től viceofficiálisként dolgozott a püspöki bíróságon. Főpásztora a Soproni Társaskáptalan prépostjává nevezte ki 1997-ben. 2000-ben, súlyosbodó betegsége miatt nyugalomba vonult. Életének utolsó éveit a győri Egyházmegyei Papi Otthonban töltötte, türelemmel viselve a mind súlyosabban rá nehezedő szenvedések keresztjeit. Különös érdeklődéssel kísérte a Szűzanya győri kegyképét körülvevő kultusz történetét a kezdetektől napjainkig.”

A 2017-ben *Számvetésem* címmel megjelent posztumusz önéletrajzból ugyanakkor már tudjuk, hogy 1948 és 1950 között a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán a néprajz–régészet szak, párhuzamosan pedig a Római Katolikus Hittudományi Akadémia hallgatója volt. Néprajzusként Hofer Tamás volt évfolyamtársa. 1951 júniusában kizárták az ELTE Bölcsészkaráról, tanulmányait a teológián folytatta, de Fél Edit „magánsemináriumában” kiteljesítette néprajzi látásmódját és tökéletesítette a néprajzkutatás módszerét. A kutatás irányát azonban mindinkább a Bálint Sándor által képviselt vallási néprajz szabta meg. Radó Polikárp tanszékén írta meg 1957-ben a laurea (doktori) dolgozatát. Radó professzor levele szerint „... ilyen jó [dolgozat] nem volt kezemben...” A kéziratból Bálint Sándornak is küldött egy példányt, aki így válaszolt: „[...] nem is tudom, kaphattam volna-e kedvesebb, értékesebb, szívemhez szólóbb névnapi ajándékot, mint ezt. [...] mintha fiam, utódom született volna, aki tovább álmodja, alkotja, kifejezi, amire jómagam az életemet tettem.” Bálint később szellemi örökösének, munkásságának méltó folytatójának tartotta Hetényt. Bár számos néprajzi tanulmánya, monográfiája látott napvilágot, Hetény János valódi tudományos szervezői szerepére a Csatkai Endrével, Bálint Sándorral, Fél Edittel, Hofer Tamással, Erdélyi Zsuzsannával folytatott levelezése világít rá igazán. Az előadás e – mindmáig többségében ismeretlen – levelek alapján mutatja be a néprajzkutató Hetény Jánost.

Platthy István Péter

(művészetterapeuta, rajztanár, mesterpedagógus, Baranya Megyei Gyermekvédelmi Központ)

Platthy György népművészet-pedagógiai munkássága a rajztanárképzésben

Platthy György festőművész, főiskolai tanár (1908-2003) a Pécsi Tanárképző Főiskola Rajz Tanszékének vezetője volt. Kodály nyomdokain haladva az 50-60-as években komoly érdemei voltak abban, hogy a népművészet tanítása bekerüljön a rajztanárképzésbe és ezen keresztül az általános iskolai vizuális nevelésbe. A képzéshez főiskolai jegyzeteket, illetve a 70-es években tankönyvet írt.

A könyv kiadása és bevezetése a hivatalos rajztanárképzésbe igen küzdelmes volt, mivel már 1974-re megírta a könyvét, de csak 4 év erőfeszítése után 1978-ban adta ki a Tankönyvkiadó. Pár év múlva viszont nívódíjat kapott a kiadvány. A téma újból igen időszerű, mivel globalizálódó világunkban a nemzeti identitás egyre inkább visszaszorul, manapság Magyarországon a vizuáliskultúra-tanár és tanítóképzésből, a képzőművészképzésből teljesen kiszorult a népművészet oktatása, tantárgya, már csak egy-két felsőoktatási intézményben tanítják, például a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karán, ahol még használják édesapám tankönyvét.

Könyvében nagy hangsúlyt helyezett a népművészet alkalmazásának pedagógiai módszertanára, a vizuális nyelv szerinti értelmezésre, a modern képzőművészetre való hatásának bemutatására.

Emlékére 4 évente szervezünk emlékkonferenciát a népművészet a vizuális nevelésben témában, ahol kiváló rajztanárok, szakmai műhelyek, iskolák mutatták be módszereiket, elért eredményeiket, a népművészet alkotó módú felhasználásáról a mai vizuális nevelésben. A konferenciák elnöke Dr. Andrásfalvy Bertalan Széchenyi-díjas néprajztudós, a Magyar Művészeti Akadémia tagja volt.

Pócs Éva

(professor emeritus, PTE BTK Néprajz – Kulturális antropológia Tanszék – nyugdíjas főmunkatárs, BTK Néprajztudományi Intézet)

Fogarasi papok és híveik falujuk babonáiról 1789-ben

1789-ben Michael Brukenthal, a fogarasi kerület biztosa, egy ún. babona-ankét megszervezése után, körkérdezt intézett a kerület mintegy húsz különböző nemzetiségű és felekezetű lelkészéhez. Közülük nyolcan – három evangélikus szász, három magyar református, egy unitárius magyar és egy görög katolikus román lelkész – küldték el válaszukat: leírták plébániájuk, parókiájuk népének babonáit, és ehhez saját kommentárjaikat is hozzáfűzték. E páratlanul értékes, 162 nyomtatott oldalt kitevő dokumentumot Miskolczi Ambrus találta meg, majd 2020-ban közzétette „Michael von Brukenthal körkérdése és Baló Bálint, Samuel Barbenius, Jacob Bayer, Michael Binder, Bodor János, Ioan Halmaghi, Köpetzi Bodos Sámuel, Johann Gottfried Schenker válasza” címen, egy 130 oldalas tanulmány kíséretében, „Felvilágosodás és babonaság” c. könyvében. E tanulmány sokat mond a népi hiedelmek felvilágosodás eszmevilágában betöltött szerepéről, az ördöggépzet elítélésének átalakulásáról, a protestáns és katolikus, valamint az ortodox teológusok eltérő és változó viszonyairól a boszorkánysághoz és az ördöghöz, az ördögszövetség-képzetekhez, és így tovább. Mindezeket túl magáról Michael Brukenthalról, a kiváló közéleti férfiúról, valamint a kérdőívet kitöltő papokról is, minden lehető forrás alapján megrajzolt részletes képet kapunk.

Miskolczy eredményeinek értékelése után előadásom második részében megkísérlem áttekinteni azt, amit a történész sokoldalú elemzéséhez a folklórkutató még hozzátehet: alulról, az informátorok szemszögéből próbálom vizsgálni a kérdőívre adott válaszokat, figyelembe véve a kor babonaellenes, felvilágosító iratainak papságra tett hatását is, továbbá a babonákban hívó, sőt, azokat gyakorló, illetve felvilágosult, babonákban nem hívó papok eltérő gyűjtési attitűdjeit, hatásukat a gyűjtési szituációkra és informátoraikra. Fő kérdésem az, hogy a gyűjtött adatok mennyiben tükrözik a korabeli helyi hiedelemvilágokat. Amennyire a viszonylag kis minta engedi, megpróbálom egységben és egymással való összefüggéseiben láttatni az elit és népi kultúrát, az írástudók és a nép állandóan változó közös tudásaként, mellőzve a kultúra egészéből mesterségesen kiszakított, folkloristák számára kipreparált, írástudatlan népi kultúra fogalmát.

Réthey-Prikkel Miklós

Akasztó

1971 nyarán érkeztem a faluba családommal. Kimentem a pusztába, kiszáradt legelőt találtam. Arany János jutott eszembe: „Nincs egy fűszál a tors közt kelőben”. Azután Petőfi, aki itt született a szomszédban. Néztem a végtelent, kerestem a horizontot: „Messze, hol az ég a földet éri...” – Somogyban születtem, ott dombos utak vannak, fák, bokrok, erdő, a látóhatár közel – itt végtelen:

„Börtönéből szabadult sas lelkem...” Lobogtam! *Az Alföldet* csak az Alföldön lehet *megérteni!* Megvilágosodtam: ez az élmény lett forrása ittlétemnek. Magához kötött a táj: a homok, a szik, a növények és állatok; az emberek lelki-szellemi élete, nyelve, költészete. 30 évig szolgáltam a falut: a művelődési ház igazgatójaként mentettem az *Élet – Szöveg – Emlék* sémába az *Élmények Ezer Arcát*: dülőneveket, dalt, balladát, halotti búcsúztatót, rejtett rímeket = saját verseikbe öntött személyes világukat. Az országútra vonult elkeseredett gazdák politikai indulataiból tanulmányt írtam: „Csak élni akarunk!” Doktori disszertációt az igazmondó akasztói emberről: *Az igaztörténet*. Az első élmények érzelmi energiája fűtött 50 évig. Az eredmény: 20 kötet, több mint 5000 oldal – tiszta forrás.

Szabó Ernő

(ókortörténész, közgazdász, tudományos segédmunkatárs, BTK Néprajztudományi Intézet)

A Tagányi-kutatás legújabb eredményei

2019 decemberében indult, a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal által támogatott „Tagányi Károly (1856–1924) jogszokásgyűjtő programja és hagyatékának tudománytörténeti jelentősége” című, négyéves futamidejű kutatás szakmai háttérét a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet és a Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport jelenti. Tagányi Károly történész-levéltárnok (publikált és kiadatlan) örökségének teljességre törekvő, tudományos igényű számbavétele, közzététele és feldolgozása a tudománytörténet hiánypótló vállalkozása. A méltatlanul elfelejtett tudós hagyatékának feltárása immár harmadik éve folyik, előadásomban a kutatás legújabb eredményeit szeretném bemutatni, kitérve a feltár anyagok tudománytörténeti értékelésére. A kutatómunka a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított, FK 132220 számú támogatással valósult meg.

Szakál Anna

(tudományos munkatárs, BTK Néprajztudományi Intézet)

Lehetőségek, határok és a személyes attitűd szerepe 20. századi erdélyi néprajzkutatók pályaalakulásában

Az előadás négy, erdélyi folklorisztikával (is) foglalkozó kutató pályaképét rajzolja fel a rendelkezésre álló források alapján, és arra keresi a választ, hogy a Ceausescu-diktatúra milyen értelmiségi pályáíveket tett lehetővé, a kisebbségi létben milyen mozgástere lehetett egy értelmiséginek, mennyiben az ő szándékai, képességei határozták meg, hogy mivé lehetett, és mennyire a korszak adta lehetőségek. Az előadás egyúttal arra is rá kíván mutatni, hogy a korszakot is árnyalni képes tudománytörténeti munkák elkészítéséhez az alapvető források (jellemzően a kutatói ego-dokumentumok) a legtöbb esetben hiányoznak.

Szeberényi Gábor

(történész, főigazgató, PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont)

„Tagányi-tanítványok”: Szekfű, Hóman, Holub

Az 1880-as években született, a Budapesti Tudományegyetemen már professzionális történésznek képzett, egy fél emberöltővel később jelentős szakmai, tudományos és közéleti pozíciókat betöltő fiatal magyar historikus generáció meghatározó tagjai közül többen (Szekfű Gyula, Hóman Bálint, Eckhart Ferenc, Holub József) tekintették katedra nélküli mesterüknek az Országos Levéltár veterán munkatársát, Tagányi Károlyt (1858-1924). Ez a fajta sajátos mester-tanítványi viszony önmagában is figyelemre méltó, de e szakmai és személyi kapcsolódásokat különösen az teszi érdekessé, hogy a viszonylag keveset publikáló, a századfordulót követően közéletileg is mind visszahúzódóbb – a magyar historiográfiában is inkább az 1910-as évek ún. „Erdélyi-Tagányi-vitájának” egyik főszereplőjeként elhíresült – országos levéltárnok a fiatalabb kollégák pályakezdésén, kritikai eszközrendszerén és korai témaválasztásain, sőt, még közéleti irányválasztásain is érzékelhető nyomot hagyott. Előadásomban Szekfű, Hóman és Holub kapcsán vizsgálom ezeket a „nyomokat”, melyek gyökerei legalább részben – ahogy Holub mondja – Tagányi „erudíciója nagyságából” származtak. Márpedig az 1924-ben elhunyt országos levéltárnok műveltsége és anyagismerete a történelmi, jogi, gazdasági, néprajzi és társadalomtudományi témák rendkívül széles tárházára kiterjedt – mindezzel mintegy személyében, életművében, de hatásában is felvillantva egy olyan tudománytörténeti pillanatképet, amelyben a különböző társ- és rokontudományok már megindult, de nem még le nem zárult specializálódása is tetten érhető. A kutatómunka a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított, FK 132220 számú támogatással valósult meg.

Szócsné Gazda Enikő

(muzeológus, Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy)

Dávid Gyula lelkész és az erdélyi háziipari mozgalom két világháború közti hálózata

Az árapataki varrottas felújításához közel másfél évszázados háziipari mozgalom kapcsolódik, amelynek újabb és újabb fellángolásai voltak a 20. század folyamán is. Míg a 19. századi felújítási mozgalom történetével viszonylag sokan foglalkoztak, nem sok információnk volt eddig a két világháború közötti akciókról.

Dávid Gyula árapataki lelkész levelezése valódi kincsesbánya, a felé irányuló levelek és az ő néhány fennmaradt levele megvilágítja azt a hálózatot, amely a két világháború közti erdélyi háziipart életre keltette, a bemutatókat, vásárokat, értékesítést szervezte, de ráláthatunk azokra a nőszövetségekre, lelkészi hálózatokra, akik bekapcsolódtak ebbe a mozgalomba (Bethlen Mária grófnő, Mikes Árminné, Kónya Gyuláné, Mikó Lőrincné, Huszár Pálné, Gyallay Domokosné, Bokor Sára, Szabó Irma, Kacsó Sándor, Csulak Magda és mások).

Tamás Ildikó

(tudományos főmunkatárs, BTK Néprajztudományi Intézet)

A gyermek- és diákközlés értelmezései a folklorisztikai kutatásokban

A gyermekek körében népszerű – leginkább a kamaszkorig jellemző – játékokra és az általuk használt hagyományozódó szövegekre a hazai folklorisztika kezdetektől komoly figyelem irányult, így az említett korosztály közlése önálló kategóriává vált. A 20. század során a kezdeti lendület többször is megtorpant, a 2000-es évekre pedig a tudomány szakmargójára került.

Előadásomban áttekintem a gyermekközlés kutatásának történetét, motivációit és az értelmezések változását a gyűjtést, módszertant és elméleti kérdéseket illetően. Az előadás második részében a repertoár és a műfajok kérdésével foglalkozom. A legismertebb hazai folklorisztikai tipológiák a gyermekközlésnek mindössze néhány fő műfajcsoportját különítik el. Az ezeken kívül maradó jelenségek szinte napjainkig kimaradtak a kutatásból, főként az iskolába járó korosztályok közösségi tudásának, szokásainak feltárása vár még részletező leírásra.

Tekei Erika

(oktatási szaktanácsadó, Erdélyi Hagyományok Háza Alapítvány)

Rózsák királyfi – Berekméri Sándor gergyeszegi meséi korabeli dokumentumok és recens gyűjtések tükrében

A romániai magyar néprajzi kiadó második korszakának (1948–1989) utolsó két évtizede elsősorban a Kriterion Könyvkiadóhoz köthető, amely 1970-ben kezdte meg működését. A kiadó feladata volt a romániai nemzeti kisebbségek kiadványainak megjelenítése, a román nyelven megjelent könyvek fordítása a nemzeti kisebbségek nyelvére, és fordítva, a kisebbségek nyelvén megjelent könyvek román nyelvre fordítása, az interkulturális párbeszéd elősegítése. A dolgozat egy 1977-ben közzétett gergyeszegi népmesegyűjtés – Rózsák királyfi. Berekméri Sándor gergyeszegi meséi. Gyűjtötte, a bevezető tanulmányt írta, és jegyzetekkel ellátta Szabó Judit. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977 – recepciótörténetét ismerteti és elemzi, korabeli dokumentumok (levelek, recenziók) és recens gyűjtések alapján.

Tompos Krisztina

(projekt munkatárs, Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum)

Egy néprajzkutató a történelem sodrában. Kardos László munkássága

Kardos László életművében egymást váltották a tudományos élethez és a politika színteréhez kötődő pozíciók. Ő volt az Őrség népi táplálkozását összefoglaló monográfia írója, az uradalmi cselédek életmódját és a magyarországi nazarénusok közösségét vizsgáló néprajzkutató; de szintén róla beszélünk, ha a Népi Kollégiumok Országos Szövetségének egyik alapítóját, vagy a Vallás- Közoktatásügyi Minisztérium tudományos osztályvezetőjét említjük.

A munkásságát méltató szerzők többnyire életművének két jelentős területként a politikai és - a NÉKOSZ megszervezésében vállalt - pedagógiai szerepét emelték ki, míg ezek mellett a néprajztudományban elért eredményei háttérbe szorultak. Holott azok a vállalkozások, amelyekben mint néprajzkutató vett részt, a korszakban és évtizedekkel később is nagy hatású munkáknak bizonyultak.

Vargha Katalin

(tudományos főmunkatárs, BTK Néprajztudományi Intézet)

A „finnbarát” Fábíán István (1809–1871) és a népköltési gyűjtés

Fábíán István (1809–1871) fertőszéplaki plébános, majd győri kanonok, 1858-ban választották a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává. Tudományos munkásságát elsősorban a nyelvészet, majd a finn nyelv és kultúra iránti érdeklődés határozta meg, de neve a folklorisztikai tudománytörténetben sem ismeretlen. Philofennus aláírással ő kezdte meg a magyar találósok tudományos igényű közreadását 1856-ban a *Magyar Nyelvészet* (1855–1861) lapjain.

Előadásomban Fábíán István népköltészet iránti érdeklődésének kibontakozására és népköltési gyűjtésére vonatkozó adatokat mutatok be. Ezek elsődleges forrása az a 36, mindeddig publikálatlan levél, amelyeket Fábíán István 1853 és 1861 között Hunfalvy Pálhoz, a *Magyar Nyelvészet* szerkesztőjéhez írt.

Verebélyi Kincső

(nyugalmazott egyetemi tanár, ELTE BTK Néprajzi Intézet)

Forrásfoglalás: a népipartól a népművészet felé

A magyar népművészet kutatástörténetének a kezdetei a homályba vesznek. A fogalom „beszökött” a kutatások nyelvezetébe, kifejezve valami máig meghatározatlan dolgot. Közismert, hogy Herman Ottó írta le a pásztorművészet kifejezést először. A néprajzi tárgyak gyűjtésének tudományos célja – különösen akkor, ha azt régészeti–történeti társulatok, alakulóban lévő múzeumok kezdeményezték – régi korok, kortárs paraszti környezetben fennmaradnak vélt emlékeinek az összegyűjtése volt. Külön érdeklődési kört jelentettek a szép néprajzi tárgyakat gyűjtői. Ipolyi Arnold óta ez az érdeklődés máig tart eltérő intenzitással, különféle szimbolikus tartalmakkal. A tanulmány azzal az időszakkal foglalkozik, amikor a kása kavarási kanál a 19. század végén és a 20. század elején a művészi díszítmények hordozójává – artefaktummá – majd műtárggyá, sőt művészi alkotássá vált.

Virginás-Tar Emese

(muzeológus, Maros Megyei Múzeum, Néprajzi és Népművészeti Osztály)

Népi kultúra a magyar nyelv és irodalomolvasás tankönyvekben

1948 után a román tanügyminisztérium alárendeltségébe tartozó Tanügyi és Pedagógiai Könyvkiadó gondozásában jelentek meg a romániai magyar általános és középiskolában használt tankönyvek, egyetemi szakkönyvek és segédkönyvek. Itt adták ki az 1960-as években a *Magyar nyelv és irodalomolvasás* tankönyvsorozatot, amely az ötödik, hatodik, hetedik és nyolcadik osztályok számára előírt kötelező tananyagot tartalmazta. A tankönyvek több módosítást mértek és összességében közel negyven évig, 1997-ig voltak használatban. A sorozat elsődleges forrása volt a magyar nyelv- és irodalomoktatásnak, de hatással volt a romániai magyarság folklórképének alakulására is. Dolgozatomban ezekben a tankönyvekben vizsgálom a népi kultúra reprezentációit a tartalomelemzés módszerével.

Program

október 6. (csütörtök)

helyszín: BBTE BTK, Popovici terem (Horea u. 31.)

14–14.15 A konferencia köszöntése (Szabó Á. Töhötöm, intézetvezető). A rendezvény köszönti a 150 éve alakult Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemet (Soós Anna, rektorhelyettes és Keszeg Vilmos).

14.15–14.30 Márton Béla nyelvész köszöntése (Székely Ferenc)

1. szekció (elnök: Keszeg Vilmos)

14.30–14.45 **Olosz Katalin:** *Népköltési/néprajzi adatok Szabó Sámuel (1829–1905) újonnan előkerült irathagyatékában*

14.45–15.05 **Gulyás Judit:** *Gyerekirodalomtól a szájhagyományig: a 19. sz. végi sajtó és a nagyszalontai Folklore Fellows-mesegyűjtés összefüggései. Esettanulmány az Okos Zsófi/Térdszűli Katica novellamese-típus kapcsán*

15.05–15.20 **Vargha Katalin:** *A „finnbarát” Fábrián István (1809–1871) és a népköltési gyűjtés*

15.20–15.35 vita

15.35–15.50 kávészünet

2. szekció (helyszín: Popovici terem, elnök: Szakál Anna)

15.50–16.05 **Bognár Szabina:** *„.....egész népi társadalomkutatásunk másként alakulhatott volna....” – Tagányi Károly (1858–1924) helye a magyar néprajztudományban*

16.05–16.20 **Homoki-Nagy Mária:** *Az „Egyezségek könyvének” jelentősége a jogszokás-kutatásban*

16.20–16.35 **Horváth József:** *A 18. századi temetési költség-elszámolások történeti-néprajzi forrásértékéről*

16.35–16.50 **Szeberényi Gábor:** *„Tagányi-tanítványok”: Szekfű, Hóman, Holub*

16.50–17.05 **Nagy Janka Teodóra:** *A falusi földközösségek kutatása a jogi néprajz és jogszokás-kutatás új eredményei tükrében*

17.05–17.20 **Szabó Ernő:** *A Tagányi-kutatás legújabb eredményei*

17.20–17.30 **Tárkány Szücs Attila:** *A Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport legújabb kiadványai*

17.30–17.50 vita

3. szekció (helyszín: Bogrea terem, elnök: Olosz Katalin)

15.50–16.05 **Tekei Erika:** *Rózsza királyfi – Berekméri Sándor geryeszegi meséi korabeli dokumentumok és recens gyűjtések tükrében*

16.05–16.20 **Lingvay Julianna:** *A Máramaros betilap mint a régió néprajza kutatásának forrásdokumentuma: elméleti-módszertani megfontolások, lehetőségek és kihívások*

16.20–16.35 **Jancsó Katalin:** *Alulnépláltsági adatok a bálványosváraljai falukutatás (1941–1943) jegyzetanyagában*

16.50–17.05 **Virginás-Tar Emese:** *Népi kultúra a magyar nyelv és irodalomolvasás tankönyvekben*

17.05–17.20 **Felföldi László:** *Karsai Zsigmond, az élethosszig tartó „életrajzíró”*

17.20–17.50 vita

17.50–18.20 vacsora

18.20-19.30 kerekasztal-beszélgetés: Kutatói egodokumentumok erdélyi közgyűjteményekben. Résztvevők: Bárdi Nándor (Jakabffy Elemér Alapítvány Kortörténeti Gyűjtemény), Bogdándi Zsolt (Erdélyi Múzeum-Egyesület), Gazda Enikő (Székely Nemzeti Múzeum). Moderál: Szakál Anna.

október 7. (péntek)

helyszín: EME (Jókai / Napoca u. 2–4.)

1. szekció (elnök: Szabó Á. Töhötöm)

9–9.15 **Pócs Éva:** *Fogarasi papok és híveik falujuk babonáiról 1789-ben*

9.15–9.30 **Berki Tímea:** *Háziipar az 1885-ös országos kiállításon. Moldován Gergely és a torockói szoba*

9.30–9.45 **Szőcsné Gazda Enikő:** *Dávid Gyula lelkész és az erdélyi háziipari mozgalom két világháború közötti hálózata*

9.45–10 **Keszeg Vilmos:** *Adatok az 1940 utáni romániai néprajzoktatás és -kutatás történetéhez*
10–10.20 vita

10.20–10.40 kávészünet

2. szekció (elnök: Szőcsné Gazda Enikő)

10.40–10.55 **Verebélyi Kincső:** *Forrásfoglalás: a népiartól a népművészet felé*

10.55–11.10 **Csáji László Koppány:** *Etnicitás és nacionalizmus. Két fogalom ellentmondásos viszonya a magyar néprajz példáján*

11.10–11.25 **Tamás Ildikó:** *A gyermek- és diákkölkör értelmezései a folklorisztikai kutatásokban*

11.25–11.40 **Nagy Zsolt:** *A 20. század elején körvonalazódott legfontosabb taxonközpontú vizsgálatok etnobotanikai vonatkozásai*

11.40–12 vita

12–13.40 ebéd (Agapé étterem, Szentegyház / Iuliu Maniu u. 6.)

3. szekció (helyszín: EME, Könyvtár, elnök: Virginás-Tar Emese)

13.40–13.55 **Réthey-Prikkel Miklós:** *Akaszító*

13.55–14.10 **Platthy István Péter:** *Platthy György népművészet-pedagógiai munkássága a rajztanárképzésben*

14.10–14.25 **Deák Ferenc Loránd:** *Avantgárd és hagyomány feszültsége Deák M. Ria és Deák Barna művészpár képzőművészetében*

14.25–14.40 **Imre Lídia:** *A népi motívumok hatása és megjelenési formái Kedei Zoltán festőművész alkotásaiban*

14.40–15.00 vita

4. szekció (elnök: Czégényi Dóra)

13.40–13.55 **Eitler Ágnes:** *Egyéniségek és intézmények, motivációs- és hátráltató tényezők a népi kultúra színpadra állítása mögött. Esettanulmány a Nyárad mentéről*

13.55–14.10 **Keresztény Csenge:** *Egy 20. századi néptáncgyűjtés forrásai: Martin György 1969-es erdélyi gyűjtőútjának feltárási lehetőségei*

14.10–14.25 **Fábián Gabriella – Frauhammer Krisztina:** *Székegy László nyomán végzett recens csíki néprajzi gyűjtések*

14.25–14.40 **Bondea Vivien:** *A moldvai magyar táncművelés „felfedezése” és népszerűvé válása*

14.40–14.55 **Pál Emese:** *Hargita megyei hagyományörző huszáregyesületi mozgalmak története*

14.55–15.20 vita

15.20–15.40 kávészünet

5. szekció (elnök: Tánczos Vilmos)

15.40–15.55 **Horváth Kinga:** *„Majd elővettem a kézíratos gyűjteményemet...” – Egy önkéntes gyűjtő, Tilesch Nándor élete és pályája*

15.55–16.10 **Perger Gyula:** *„... úgy érzem, hogy tudományunkban módszertani forradalmat jelentene a munkád, ha egyáltalán mód nyílne a megjelenésre.” Hetény János pályaképe levelezésének tükrében*

16.10–16.25 **Lipták Dániel:** *Dincsér Oszkár és a két háború közötti magyar népzenekutató műhely szemlélete*

16.25–16.40 **Tompos Krisztina:** *Egy néprajzkutató a történelem sodrában. Kardos László munkássága*

16.40–16.55 **Szakál Anna:** *Lehetőségek, határok és a személyes attitűd szerepe 20. századi erdélyi néprajzkutatók pályaalakulásában*

16.55–17.20 vita

17.20–17.30 A konferencia szakmai programjának zárása (Keszeg Vilmos)

október 8. (szombat)

8.30 Kirándulás (Torda, Tordai-hasadék, Torockó)